

Јована Милованчевић

Радио Београд 2, Радио-телевизија Србије, Београд

УДК 94(=163.41)(497.5)(082)(049.32)
930.85(=163.41)(497.5)(082)(049.32)

„КАКО ОСТАТИ ОНО ШТО ЈЕСИ, А МИЈЕЊАТИ СЕ”

Зборник радова *Савремено стање идентитета крајишких Срба*,
Нови Сад: Матица српска, 2020.

Зборник радова „Савремено стање идентитета крајишких Срба” настао је као резултат истоименог научног скупа, одржаног у Матици српској 29. новембра 2019. године. У Зборнику су сабрани радови проучавалаца из различитих области: историје, историографије, социологије, књижевног фолклора, етнологије, етномузикологије, музеологије, лингвистике, архивистике, науке о књижевности и осталих сродних научних дисциплина. Овај интердисциплинарни приступ којим су се водили приређивачи Зборника и уредници научног скупа, показао се плодотворним и учинио Зборник радова незаобилазном грађом при сваком следећем озбиљном проучавању историје, културе и духовности крајишких Срба. Готово ниједан сегмент богате крајишке баштине није изостављен, а у одабраним текстовима коришћен је искључиво научни приступ, што овај Зборник чини темељним, у првом реду за научну заједницу која планира озбиљна и прилежна истраживања ове теме, а она се може описати и питањем које у уводном слову поставља уредник скупа проф. др Душан Иванић: како остати оно што јеси, а мијењати се?

Зборник радова отвара текст „Српска историографија и српско питање у Хрватској” Софије Божић, у којем се на прегледан и аналитичан начин истичу темељни принципи историографије која се бави Србима у Хрватској и српско-хрватским односима. Овај уопштени осврт вредан је посебне пажње јер ауторка истиче историографску литературу и грађу насталу на различитим подручјима и у различитим епохама, чиме се стиче увид у историјски континуитет код проучавалаца.

Два рада која следе у основи се темеље на вишедеценијском процесу миграција, насељавања и враћања добровољаца из Хрватске, углавном из Лике, на простор Војводине. Текст Милана Мицића насловљен „Срби из Хрватске у колонизацији Војводине (1920–1941) – борба за егзистенцијални минимум” говори о

колонијацији коју је подстакла југословенска држава како би населила своје не-сигурне северне границе оданим становништвом, који су чинили крајишки Срби из Хрватске. Користећи богату грађу архивских докумената, усмене историје, периодике, дневне штампе и релевантних научних студија, аутор указује на тежак и недостојан живот крајишких Срба на просторима Баната, Бачке и Срема, који је подразумевао њихову непрестану борбу за ускраћени егзистенцијални минимум.

Својеврсни хронолошки наставак процеса колонијације пратимо кроз рад Павла Орбовића „Разлози за повратак колониста из Војводине у Хрватску 1945–1948. године”. Аутор у исцрпном тексту наводи разлоге незадовољства становништва из Крајине, у првом реду узрокованог природним и друштвеним променама које су им онемогућавале свакодневни живот. Иако је забележен одређени број повратника, у своду рада се закључује да је процес колонијације ипак био успешно спроведен.

У раду насловљеном „Штампана гласила у Републици Српској Крајини” Милан Гулић даје преглед развоја штампе на просторима на којима су живели Срби у периоду распада Југославије (1900–1901) и на тлу Републике Српске Крајине (1991–1995). Он проналази укупно 38 гласила из различитих области (службени листови, војна и полицијска штампана гласила, гласила културних друштава и образовних установа, листове с привредном тематиком и др.) при чему је динамика и континуитет излагања био различит. Неки су имали свега неколико бројева, а има и оних који су се одржали годинама.

Тема рада Душана Бајагића била је „Издавачка делатност крајишких удружења у области историографије”. Анализирајући одабрани корпус у периоду две деценије, аутор указује на велики ангажман крајишких удружења на питањима историје, историографије и проналажења научно утемељене истине о страдању народа, конституисању и очувању културе.

Слободан Антонић у тексту „Идејна основа *продуженог геноцида* над Србима у Хрватској” указује на идеологију, али пре свега на праксу продуженог геноцида као „деоницу у реализацији политичког плана истребљења Срба у Хрватској”.

Кроз текст „Историјска истина о националном страдању као чинилац идентитета крајишких Срба” Бојан Јовановић указује на темељна места културе, у првом реду књижевности, кроз коју се тематизује страдање Срба.

За овим следе три вредна текста примарно фолклористичке провинијенције. Славица Гароња Радованац текстом „Антологијски пресек српске народне песме на тлу војне крајине – нацрт за један пројекат” упозорава на потребу за адекватнијом рецепцијом која подразумева научно ангажовање у описивању грађе и састављању антологичког зборника који би садржао текстове српских народних песама из Крајина, међу којима особито доминирају лирска песма и балада.

У тексту „Тома Воркапић. Портрет усменог приповедача” Немања Радуловић указује на особености поетике нареченог приповедача, истражујући посебности у језику, стилу, темама, формама, али пре свега у причању које илуструје непосредно искуство Срба Војне границе, што Тому Воркапића чини издвојеним гласом Чајкановићеве збирке.

Трећи текст „Виталност традиције у савременом фолклорном еротикону крајишника” Јеленке Пандуревић прати развој еротског дискурса на плану поетике жанра и поетског израза, постајући чак једна од идентитетских матрица Крајишника, којом доминира епско осећање света и народно предање.

Домен етномузикологије илуструје текст Данке Лајић Михајловић „Очување традиционалне музике Срба из Хрватске као нематеријалног културног наслеђа Србије”. Ауторка кроз анализу три музичко-фолклорна израза – *ірокїялища*, *ојкача* и *кордунашка ојкача* говори о везама музике и идентитета, али и о потреби институционалне заштите музичког наслеђа Срба из Хрватске.

Вера Шарац Момчиловић у раду „Граничарске ношње Српкиња из Славоније” низом примера илуструје изглед славонске граничарске ношње, истичући њен главни елемент – дугачку једноделну кошуљу *рубину*.

Три текста која следе у основи се баве донетима крајишких Срба у црквеној иконографији, њеном занемаривању и, најзад, страдању. Рад Љиљане Стошић „Пролегомена за каталог бококторских икона у Хрватској” указује на целину од осамдесет икона бококторских сликара из породица Димитријевића и Рафаиловића које су стварале од краја XVII до друге половине XIX века.

Текст „Страдање црквеног културног блага на простору Епархије горњокарловачке у XX веку” Сњежане Орловић, уз значајне фотографске прилоге, говори о уништавању храмова и богослужбених предмета у Другом светском рату, а и касније све до наших дана и даје се значајан осврт на уметност насталу у простору Епархије горњокарловачке.

Бранко Чоловић у раду „Непозната дела иконописца Вуке Сударевића” тематизује уметничке домете недавно пронађених и јавности недовољно познатих дела овог сликара из друге половине XVIII века.

Милојко Будимир упознаје читаоце са „Заштитом и презентацијом музејске грађе Срба из Хрватске за време грађанског рата и у издјеглиштву”, указујући на тринаестовековно трајање и уметничко изражавање Срба на овим просторима.

Радови у наставку зборника „Савремено стање идентитета крајишких Срба” доносе вредне увиде у савремено стваралаштво Срба из Хрватске, пре свега књижевно, у којем се издвајају неколика имена значајна за целокупну српску књижевност. Тумачећи дело књижевника Ђорђа Оцића, Дејана Оцић у тексту насловљеном „Ердабовски културни простор: потенцијали и перспективе”, указује и на друге ствараоце који су описивали и стављали пред очи јавности овај простор и његове доминантне карактеристике.

У прегледном тексту „Особености српског песништва у Хрватској и његово место у интегралном корпусу српске књижевности” Славко Гордић указује на место, значај и вредности књижевног испољавања људи са ових простора у контексту целокупне српске књижевности. У радовима који следе међу најспомињанијим именима активних стваралаца са ових простора су Славица Гароња и Анђелко Анушић. Рад Светлане Шеатовић „Аркадијска Атлантида: реална и имагинарна

Славонија у делима Славице Гароње и Драге Кекановића” компаративно сагледава одабрани корпус двају аутора, указујући на доминантне разлике, али и на упоришно осећање испражњености када је реч о књижевном обликовању тема и мотива похрањених на простору западне Славоније. У раду Срђана Орсића „Клепсидра или епитаф за мањину: одсечак из савремене поезије крајишких Срба” истичу се поетска сагласја песника Анђелка Анушића и Ђорђа Нешића у односу према идентитету похрањеном, у првом реду, у хришћанском осећању света које подразумева „истинску епифанију” препознату као: „врхунац савремене крајишке поезије”. Драгољуб Перић у раду „Тематизација погрома над крајишким Србима и отпор речју у новијем српском и хрватском роману (на примерима романа: Славице Гароње *Поврајшак у Аркадију* и *Парусија, Гласови исјој њајрајши*, *С Хомером у олуји* Анђелка Анушића и *Blue Moon* Дамира Каракаша)” уочава упоришну разлику у концепту поимања погрома, при чему га прва два аутора превазилазе *културом сећања*, а трећи својеврсном „хигијеном заборавља”. Слађана Илић у раду „Стање идентитета крајишких Срба у делима Славице Гароње и Анђелка Анушића” анализира приповедачке поступке у опису како лепоте, тако и ужаса простора о којем аутори приповедају, указује на феномен глорификовања зла, „специфичност и јединственост геноцида” и у коначници на сложеност понерологије кроз тематска упоришта ових аутора. Рад Срета Танасића „Крајина у језику – језик у Крајини у прози Анђелка Анушића” лингвистичке је провинијенције и тиче се језичког подтекста прозе Анђелка Анушића којим доминирају неологизми и поредбене конструкције чиме се осликава пишчев однос према слици света крајишког простора. У зборнику је објављен и рад Анђелка Анушића поетски назван „Од никољданске крштенице до књижевне плаштанице” у којем аутор доводи у одсудну везу моменат оснивања Републике Српска Крајине и тренутак стварања, односно поновног буђења крајишке књижевности и културе. Душан Иванић у раду „Историја и поезија (књижевност крајишких Срба послије изгона)” библиографски описује истакнуте српске писце из Хрватске чије стваралаштво карактерише неколико доминантних тема као последица страдања народа и злочина који су над њим почињени. У коначници зборника Данко Перић нам представља „Завичајне свеске СКД 'Зора' Книн–Београд и десет бројева годишњака Книнска крајина”, постављајући већ у наслову питање: Како писати о завичају када су преостала само сјећања?

Укупно узев „Савремено стање идентитета крајишких Срба” представља ванредан и особите пажње вредан зборник радова, прецизно научно и методолошки изведен, којим се кроз интердисциплинарни приступ указује на упоришна и исходна места културе и духовности Срба који су живели и живе у Хрватској, постављајући изнова себи питање: „Како остати оно што јеси, а мијењати се?”